

Jupinaa, jumitusta ja jääräpäisyyttä – Vastarinnan tutkimuksen uudet näkökulmat

Outi Autti ja Veli-Pekka Lehtola (toim.):
Hiljainen vastarinta. Tampere University Press 2019.
322 s. ISBN 978-952-359-000-7.

Vastarinta, protestointi ja aktivismi ovat olleet jo jonkin aikaa näkyviä teemoja etenkin rasisminvastaisen toiminnan kautta, kun mielenosoitukset ovat vallanneet

kaupunkien katuja niin Yhdysvalloissa kuin muuallakin maailmassa. Avoin vastarinta pakottaa huomaamaan itsensä, se ottaa tilaa ja käyttää ääntä sekä artikuloi vastarintansa. Mutta millaista vastarinta on silloin, kun sitä ei voi toteuttaa näkyvästi tai äänekkäästi? Sosiologi ja tutkija Outi Autin sekä professori Veli-Pekka Lehtolan toimittama *Hiljainen vastarinta* lähtee rohkean kokeelliselle polulle, kun teoksen artikkelien kirjoittajat soveltavat suomenkielisessä tietokirjallisuudessa vähän käsiteltyä hiljaisen vastarinnan käsitettä omilla tutkimusaloillaan. Kirjan 12 artikkelin joukossa on näkökulmia esimerkiksi historiantutkimuksen, nuorisotutkimuksen, kulttuuriantropologian sekä sosiologian aloilta. Erilaiset soveltavat tavat analysoida hiljaisen vastarinnan eri muotoja tekevät teoksesta rikkaan ja oivaltavan, mutta samalla osa kokeiluista tuottaa hedelmällisempiä tuloksia kuin toiset.

Teoksen avaavat kirjan toimittajien ja Kaisa Kärjen artikkelit, jotka käsittelevät hiljaisen vastarinnan teoriapohjaa ja määrittelevät tarkemmin, mistä arkipäivän vastarinnassa on oikeastaan kyse. Kirjoittajien mukaan hiljaisen vastarinnan keinoja ovat esimerkiksi jurnutus ja jupina, tekemättä jättäminen, toiminnan vaikeuttaminen sekä valheellinen myöntyminen yhteen toimintatapaan, joka sitten korvataan itselle mieluisammalla vaihtoehdolla. Kirjoittajat nostavat esiin myös sen, kuinka vaikeaa lopulta on määritellä hiljaista vastarintaa teorian näkökulmasta.

Autti, Lehtola ja Kärki, kuten lähes kaikki muutkin teoksen kirjoittajat, nojaavat ymmärryksensä hiljaisesta vastarinnasta kulttuuriantropologi ja politiikantutkija James C. Scottin (s. 1936) teoriaan. Scottin teoria tarjoaa hyviä välineitä analysoida toiminnan ja toiminnasta kieltäytymisen eri nyansseja, mutta samalla se hienovaraisuudessaan on osin epämääräinen ja antaa tilaa lukuisille, myös hiljaisen vastarinnan tematiikkaa ehkä liiankin pitkälle venyttävälle tulkinnoille. Esimerkkeiksi voisi nostaa Eeva Houtbeckersin artikkelin yhteiskunnallisesta yrittäjyydestä ja ympäristötietoisesta antikapitalismista sekä Anni Rannikon, Päivi Armilan, Veli Liikasen ja Pasi Torvisen tutkimuksen roller derbystä urheilumaailman sisäisenä vastarinnan muotona. Molemmat artikkelit sisältävät mielestäni arvokkaita oivalluksia erilaisista luovista vastarinnan keinoista, mutta samalla ne venyttävät hiljaisen ja näkymättömän vastarinnan tematiikkaa myös sellaisiin ilmiöihin, joissa vastarintaa artikuloidaan avoimesti, tässä tapauksessa esimerkiksi roller derbyä käsittelevissä lehdissä tai oman liiketoiminnan muotojen julkisissa perusteluissa. Hiljaista vastarintaa ei tule tietenkään ymmärtää vain kirjaimellisesti, mutta silti kaikenlaisen vastarinnan asettaminen hiljaisen vastarinnan yläkäsitteen alle vesittää käsitteen analyttistä potentiaalia.

Erilaisten vähemmistöryhmien tai marginalisoitujen yhteisöjen hiljaista vastarintaa joko yhteisön sisällä tai

suhteessa valtaväestöön tai vallanpitäjiin käsitellään useissa artikkeleissa. Veli-Pekka Lehtola analysoi saamelaiden käyttämiä vastarinnan tapoja 1920–1930-luvuilla suomalaisen virkamiehen E.N. Mannisen tekstien kautta ja Anni Reuter tuo esiin inkerinsuomalaisten tapoja vastustaa Neuvostoliiton valtaa 1930-luvun vainojen aikaan. Samankaltaista tematiikkaa käsittelee myös Kirsi Laurén artikkelissaan Neuvostoliiton jatkosodan aikana harjoittaman partisaanisodan muistamisen poliitikasta Suomessa itärajan tuntumassa sotien jälkeen, kun virallinen narratiivi yritti hyssyttellä tapahtumia Neuvostoliiton hyväksymän version mukaisesti. Paikallisten pystyttämät muistomerkit ja uhreille järjestetyt muistojuhlat olivat varsin konkreettisia tapoja ylläpitää tapahtumien muistoa sekä vastustaa yrityksiä vaientaa kipeät kokemukset olemattomiin.

Lehtola, Reuter ja Laurén kuvaavat omista artikkeleissaan ansiokkaasti erilaisia ja osin eri tavoin toimineita ryhmiä, joita kaikkia yhdistää kuitenkin asettuminen virallista hallintovaltaa vastaan. Kyseessä on perinteinen valta-asetelma ison ja pienen välillä, jossa pieni joutuu etsimään toimivia tapoja pärjätä ristiriitaitilanteissa. Mielestäni etenkin Lehtolan artikkeli saamelaiden hiljaisen vastarinnan muodoista ansaitsee erityismaininnan oivaltavista metodologisista valinnoista, sillä hänen tapansa tarttua saamelaiden vastarintaan saamelaislähteiden puutteessa suomalaisen virkamiehen saamelaiskriittisiä tekstejä tulkiten on inspiroiva. Vastaavanlainen lähteiden vastakarvaan lukeminen voi parhaimmillaan antaa historiantutkimuksessa mahdollisuuden tulkita myös vaiennettuja ja kirjallisten lähteiden ulkopuolelle jääneitä ääniä ja tästä Lehtolan artikkeli on oiva osoitus. Myös Laurén ja Reuter nostavat hiljaisen vastarinnan analyysissaan esiin erinomaisesti paikallisia tapoja, joilla vastarinta toimi etenkin voimaantumisen keinona oman ryhmän sisällä ja kumpusi yhteisestä uhmakkuudesta yhteiskunnan määräämää narratiivia vastaan.

Etnisten ja alueellisten vähemmistöjen lisäksi myös muiden yhteiskunnan marginalisoimien vastarintaa tuodaan esiin, mielestäni uudenaikaisella tavalla. Esimerkiksi Johanna Nurmi ja Suvi Salmenniemi käsittelevät rokotekriittisten vanhempien hyödyntämiä vastarinnan keinoja heidän kohdatessaan terveydenhoidon asiantuntijoita. Varsin kiistanalaiseen aiheeseen pureutuva artikkeli kiteyttää tärkeällä tavalla sen, kuinka sama ryhmä voi hyödyntää näkyvää ja äänekkästä sekä hiljaista vastarintaa rinnakkain kontekstista riippuen. Näin ymmärrys vastarinnan ja vallan suhteista sekä vastarinnan strategioista monipuolistuu, sillä vanhemmat voivat esimerkiksi neuvolakäynneillä teeskennellä ymmärtämätöntä ja julkisessa keskustelussa hyödyntää argumentointitaitojaan.

Veronika Honkasalon ja Elina Pekkarisen tutkimus koulukodeissa ja vastaanottokeskuksissa asuvista nuor-

rista sekä Marjo Laitalan myös koulukoteja käsittelevä artikkeli tuovat esiin kontrolloidussa ympäristössä elävien nuorten mahdollisuudet vastustaa kontrollia. Toisin kuin rokotekritiittiset vanhemmat, jotka yhteiskunnassa usein marginalisoidaan omien valintojensa seurauksena, nuoret koulukodeissa ja vastaanottokeskuksissa päätyvät laitosten ja yhteiskunnan vallan kohteeksi eri tavoin epäonnisten lähtökohtiensa vuoksi. Tapa, jolla Honkasalo ja Pekkarinen sekä Laitala tuovat esiin nuorten näkökulmia, tuo mielestäni ansiokkaasti esiin nuorten oman toimijuuden ja määrittelyvallan sekä niiden voimaannuttavan vaikutuksen tilanteessa, jossa nuoreen kohdistuu monenlaisia ulkopuolelta tulevia rajoituksia. Itseen kohdistuvan vallankäytön vastustaminen antaa tunteen itsemääräämisoikeudesta, mikä onkin yksi kirjan kantavista teemoista.

Kari Aleniuksen artikkeli vähemmistöjen kulttuuri-autonomialakiin kohdistuneesta vastustuksesta Virossa 1920-luvun taitteessa sekä Outi Autin ja Marjo Laitalan tutkimus neuvostoliittolaisten sotavankien kohtelusta suomalaisilla maatiloilla jatkosodan aikana poikkeavat näkökulmiltaan teoksen muista artikkeleista. Näissä artikkeleissa nostetaan ilahduttavasti esiin yhteiskunnan enemmistön tai ainakin enemmistöön kuuluvien käyttämiä hiljaisen vastarinnan keinoja. Esimerkiksi Alenius analysoi tekstissään, kuinka Viron parlamentti eli riigikogu maan ensimmäisen itsenäistymisen jälkeen pyrki estämään maan vähemmistöryhmien kulttuuri-autonomian takaavan lain voimaantulon viivyttelyn ja käsittelyjen lykkäämisen kautta. Vastaava poliittinen ja hallinnollinen näkökulma avaa kiintoisasti uusia tutkimusmahdollisuuksia tilanteissa, joissa vallanpitäjät yrittävät suojella omia saavutettuja etujaan.

Autti ja Laitala nostavat puolestaan esiin, kuinka suomalaisilla maatiloilla rikottiin sota-aikana toistuvasti työhön määrättyjen sotavankien kohtelusta annettuja tiukkoja määräyksiä kohtelemalla heitä virallisia määräyksiä humanimmin. Taustalla oli paikallisen väen ymmärrys sotavankien kovasta kohtalosta vankina vieraalla maalla sekä heidän samaistamisensa talojen omiin, rintamalle lähetettyihin poikiin ja isiin. Näin siis inhimillistämistä tuli vastarinnan muoto. Teoksen monissa muissa artikkeleissa vastarinta on toiminut usein joidenkin ryhmien välisen juovan kasvattajana, mutta Autti ja Laitala osoittavat artikkelillaan hienosti, kuinka se voi toimia myös päinvastoin. Tämä laajentaa nähdäkseni positiivisella tavalla vastarinnan tutkimuksen kenttää.

Hiljainen vastarinta yhdistää lukuisia tieteenaloja yhden yläkäsitteen analyysin alle. Artikkelit tarjoavat lukijalle laajan kirjon erilaisia näkökulmia, joista löytyy sekä hienoja oivalluksia sekä pitkään pohdituttavia tulkintoja. Yhtenäisyyttä teokseen tuovat artikkeleissa toistuvat samankaltaiset aiheet, vaikka ylipäätään kirja onkin melko yllättävä kokoelma eri tieteenalojen lähes-

tymistapoja. Yllättävyys on ehkä teoksen kokeellisen luonteen luonnollinen sivuvaikutus. Ylipäätään kirja tuo mielestäni hyvän lisäyksen vastarinnan tutkimuksen kentälle ja tekee vahvoja uusia avauksia myös vallan analyysiin.

Aino Kirjonen, FM
Helsingin yliopisto